

CANLLAWIAU AR STATWS CYFLOGAETH GWEITHWYR AMAETHYDDOL YNG NGHYMRU

Cyflwyniad

Bwriad y canllawiau hyn yw cynorthwyo ffermwyr (fel cyflogwyr) a gweithwyr amaethyddol i ddeall eu statws cyflogaeth a'u hawliau cysylltiedig. Mae'r canllawiau hyn yn drosolwg o'r gyfraith mewn perthynas â statws cyflogaeth gweithwyr amaethyddol yn unig. Dylid ceisio cyngor cyfreithiol proffesiynol mewn perthynas ag unrhyw fater penodol.

Mae statws cyflogaeth unigolyn yn bwysig er mwyn penderfynu pa hawliau sydd ganddo mewn perthynas â'i gyflogaeth, a chyfrifoldebau ei gyflogwr.

Yn gyffredinol, mae tri phrif fath o statws cyflogaeth.

- Gweithiwr cyflogedig;
- Gweithiwr; a
- Hunangyflogedig

Mae gan weithwyr cyflogedig fwy o hawliau cyflogaeth na gweithwyr. Mae beth yw gweithiwr cyflogedig a beth yw gweithiwr wedi'i ddiffinio gan y gyfraith. Nid yw bob amser yn hawdd gwahaniaethu rhwng gweithiwr cyflogedig a gweithiwr. I gael rhagor o wybodaeth am y diffiniadau cyfreithiol hyn ac am y gwahaniaeth rhwng gweithwyr cyflogedig a gweithwyr gweler **Atodiad 1**.

Statws cyflogaeth yn y Sector Amaethyddol yng Nghymru

Mae'r sefyllfa o ran statws cyflogaeth ychydig yn wahanol yn y sector amaethyddol yng Nghymru o gymharu â'r sefyllfa gyffredinol fel yr amlinellir uchod. Yn y sector amaethyddol yng Nghymru, mae dau brif fath o statws cyflogaeth ar gyfer y rhan fwyaf o hawliau cyflogaeth:

- Gweithiwr amaethyddol (sy'n cwmpasu gweithwyr cyflogedig a gweithwyr); neu
- Hunangyflogedig

Ceir eraill hefyd sy'n gweithio yn y sector amaethyddol yng Nghymru fel gweithwyr asiantaeth, gwirfoddolwyr ac unigolion ar brofiad gwaith nad ydynt o bosibl yn dod o fewn y diffiniadau o weithiwr neu unigolyn hunangyflogedig. Ystyrir y mathau hyn o weithwyr yn y canllawiau hyn hefyd.

Mae "amaethyddiaeth" yn cynnwys ffermio llaeth, cynhyrchu unrhyw gynhyrchion traul at ddibenion masnach neu fusnes neu unrhyw ddiben arall (boed er mwyn sicrhau elw neu beidio), defnyddio tir at ddibenion pori, fel gweirglodd neu fel tir glas,

defnyddio tir ar gyfer perllannau, helyg neu goetir, defnyddio tir ar gyfer gerddi marchnad neu feithrinfeydd planhigion.

Gweithwyr amaethyddol

Mae gan weithiwr amaethyddol yng Nghymru hawl i'r hawliau a nodir o dan y Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol (http://www.legislation.gov.uk/wsi/2019/511/pdfs/wsi_20190511_mi.pdf) sy'n cynnwys hawliau i:

- Yr isafswm cyflog amaethyddol;
- Gwyliau a thâl gwyliau; a
- Tâl salwch amaethyddol.

Bydd a oes gan weithiwr amaethyddol hawl i hawliau eraill yn ychwanegol at y rhai sydd wedi'u cynnwys yn y Gorchymyn Cyflogau, e.e. absenoldeb mamolaeth, tadolaeth neu riant a rennir, yn dibynnu ar a yw'n weithiwr cyflogedig neu'n weithiwr (gweler Atodiad 1 am ragor o wybodaeth).

Hunangyflogedig

Y categori arall o statws cyflogaeth yw unigolyn hunangyflogedig. Fel arfer, bydd person hunangyflogedig yn rhedeg ei fusnes ei hun ac yn ysgwyddo'r cyfrifoldeb am lwyddiant y busnes hwnnw. Bydd pobl hunangyflogedig yn cael eu contractio i ddarparu gwasanaeth ar gyfer fferm neu ffermwr fel cleient yn hytrach nag fel cyflogwr.

Nid oes ganddynt yr un hawliau cyflogaeth â gweithwyr amaethyddol.

Penderfynu ar statws cyflogaeth

Nid yw bob amser yn hawdd pennu statws cyflogaeth unigolyn. Cafwyd nifer o achosion diweddar lle mae'r llysoedd wedi barnu bod unigolion sydd wedi cael eu disgrifio'n hunangyflogedig yn weithwyr cyflogedig mewn gwirionedd. Yng nghydestun gweithwyr amaethyddol, fel yr amlinellwyd uchod, byddai hyn yn golygu y byddai gan yr unigolyn hawl i'r hawliau fel y'u nodir yn y Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol. Mae'n bwysig felly gwahaniaethu'n gywir rhwng gweithiwr amaethyddol ac unigolyn hunangyflogedig.

Bydd y statws cyflogaeth sy'n berthnasol i unigolyn yn dibynnu ar y trefniadau penodol a wnaed rhwng y ffermwr a'r unigolyn a'r berthynas o dan sylw. Fodd bynnag, bydd y ffactorau canlynol yn debygol o ddangos bod unigolyn yn hunangyflogedig mewn gwirionedd:

- Nid oes gorfodaeth ar y fferm/ffermwr i gynnig gwaith yn rheolaidd neu'n aml iddo/iddi ac nid yw'r unigolyn yn gorfod derbyn unrhyw waith sy'n cael ei gynnig;
- Mae'r unigolyn yn gallu penderfynu pryd a sut y mae'n gweithio ac nid yw o dan oruchwyliaeth uniongyrchol y ffermwr/rheolwr fferm;
- Nid oes rhaid i'r unigolyn gyflawni'r gwasanaethau yn bersonol ac mae'n gallu penodi rhywun yn ei le;
- Mae'r unigolyn yn rhydd i ddarparu ei wasanaethau i bwy bynnag a ddewisa heb weithio'n llwyr ar gyfer un fferm neu ffermwr;
- Mae'r unigolyn yn ymrwymo am gyfnod penodol i gyflawni tasg neu brosiect arbennig;
- Caiff yr unigolyn ei dalu ar ôl cwblhau tasg neu brosiect penodol ac ni thelir goramser iddo fel arfer;
- Mae'r unigolyn yn darparu ei gyfarpar a'i ddeunyddiau ei hun er mwyn cyflawni'r gwasanaethau;
- Bydd yr unigolyn yn bersonol gyfrifol am unrhyw golledion sy'n codi o'i waith. Efallai y bydd gofyn iddo gywiro unrhyw waith anfoddhaol yn ei amser ei hun ac ar ei gost ei hun;
- Mae'r unigolyn yn gyfrifol am dalu ei dreth incwm ei hun a'r Yswiriant Gwladol ar ei enillion ac mae'n gyfrifol am gofrestru ar gyfer TAW os yw lefel ei gyflenwadau'n uwch na'r terfyn cofrestru perthnasol.

Ar y llaw arall, gall absenoldeb y ffactorau uchod awgrymu nad yw unigolyn yn wirioneddol hunangyflogedig a'i fod yn fwy tebygol o fod yn weithiwr amaethyddol.

Enghraifft 1:

Mae'r ffermwr yn cyflogi unigolyn i drwsio ffens. Mae'r ffermwr yn nodi'r gwasanaeth sydd ei angen (h.y. trwsio'r ffens) ond yr unigolyn sy'n penderfynu pryd a sut y cyflenwir y gwasanaeth hwnnw. Mae'n defnyddio ei offer ei hun a gall naill ai wneud y gwaith yn bersonol neu benodi rhywun i wneud y gwaith ar ei ran. Mae'r unigolyn yn rhydd i reoli ei amser a'i waith mewn man arall ar yr amod bod y gwaith yn cael ei gwblhau o fewn amserlen y cytunwyd arni. Caiff yr unigolyn ei dalu am y dasg benodol o drwsio'r ffens ac mae'r unigolyn wedyn yn gyfrifol am ei dreth incwm ei hun a chyfraniadau Yswiriant Gwladol ac am gofrestru ar gyfer TAW os yw'n berthnasol.

- Mae'r unigolyn yn debygol o fod yn gweithredu fel is-gontractwr annibynnol hunangyflogedig ac felly nid yw'n weithiwr amaethyddol.

Enghraifft 2:

Cynigir gwaith i unigolyn o bryd i'w gilydd e.e. yn ystod y tymor wyna. Ar gyfer y cyfnod wyna, mae'n ofynnol iddo weithio'n unswydd ar gyfer y ffermwr hwnnw am yr oriau y cytunwyd arnynt/y mae ei angen. Mae'r unigolyn yn gweithio dan oruchwyliaeth y ffermwr a rhaid iddo wneud y gwaith yn bersonol (h.y. ni all anfon rhywun arall). Hwyrach y telir goramser i'r unigolyn.

- Mae'r unigolyn yn debygol o fod yn weithiwr amaethyddol am y cyfnod y mae'n gweithio i'r ffermwr. Felly, bydd darpariaethau'r Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol yn berthnasol iddo ar gyfer ei gyfnod gwaith.

Mathau eraill o Unigolion sy'n gweithio ym maes Amaethyddiaeth yng Nghymru

Bydd mathau eraill o unigolion yn gweithio yn y sector amaethyddol nad ydynt yn dod o fewn y diffiniadau o weithiwr amaethyddol neu unigolyn hunangyflogedig.

Gwirfoddolwyr

Mae'n annhebygol y bydd gan wirfoddolwyr contract. **Ni** chânt eu hystyried yn weithwyr amaethyddol at ddibenion y Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol os yw'r canlynol yn berthnasol:

- Bydd y gwirfoddolwr yn derbyn treuliau rhesymol allan o boced yn unig mewn perthynas â'i rôl wirfoddoli (yn ddelfrydol mewn perthynas â derbynebau yn hytrach nag amcangyfrif);
- Nid yw'r gwirfoddolwr yn gwneud gwaith yn gyfnewid am roddion neu wobrwyon rheolaidd (mae rhoddion untro o werth bychan neu fynediad am ddim i ddigwyddiadau yn annhebygol o newid statws gwirfoddolwr a'i wneud yn weithiwr amaethyddol)

Gall taliadau i wirfoddolwyr y gellid eu dehongli fel cyflogau, er enghraifft taliadau rheolaidd nad ydynt yn ymwneud â threuliau gwirioneddol, sy'n gofyn i wirfoddolwyr weithio'n rheolaidd ar adegau penodol am gyfnodau penodol ac sy'n darparu gwyliau i wirfoddolwyr, i gyd awgrymu mai gweithiwr amaethyddol yw'r gwirfoddolwr mewn gwirionedd.

Profiad gwaith

Gall natur profiad gwaith amrywio'n fawr. Mae'r term 'profiad gwaith' yn gyffredinol yn cyfeirio at gyfnod penodol o amser y mae rhywun yn ei dreulio yn gweithio ar fferm, ac yn ystod y cyfnod hwnnw mae'n cael cyfle i ddysgu'n uniongyrchol am fywyd gwaith a'r amgylchedd gwaith.

Mae'n bosibl i unigolyn sy'n gwneud profiad gwaith gael ei ystyried yn weithiwr amaethyddol yn dibynnu ar natur y berthynas a hyd y profiad gwaith a ddarperir. Mae'n annhebygol y byddai unigolion sy'n cysgodi'n unig h.y. yn gwyllo ac yn dysgu wrth wneud peth gwaith ymarferol am gyfnod byr yn cael eu hystyried yn weithwyr amaethyddol. Fodd bynnag, mae unigolion sy'n gweithio am gyfnodau hirach mewn rôl fwy ymarferol gyda thasgau a chyfrifoldebau penodol yn fwy tebygol o fod yn weithwyr amaethyddol ac felly'n destun y Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol.

Fodd bynnag, mae'r categorïau canlynol o unigolion wedi'u heithrio o'r Isafswm Cyflog Cenedlaethol ac felly'r darpariaethau ar gyfer yr isafswm cyflog amaethyddol a nodir yn y Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol:

- Unigolion o oedran ysgol gorfodol;
- Myfyrwyr sy'n ymgymryd â lleoliadau profiad gwaith heb fod yn fwy na blwyddyn fel rhan o gwrs addysg uwch neu addysg bellach yn y DU.

Gweithwyr asiantaeth

Mae gweithiwr asiantaeth yn cael ei gyflenwi gan asiantaeth waith dros dro i fferm/ffermwr i wneud gwaith ar gyfer y fferm/ffermwr. Mae'r gwaith fel arfer am gyfnod dros dro.

Mae'r Rheoliadau Gweithwyr Asiantaeth yn rhoi'r hawl i weithwyr asiantaeth gael yr un amodau gwaith a chyflogaeth sylfaenol ag y byddent yn eu cael os yw'r fferm/ffermwr yn eu cyflogi'n uniongyrchol i wneud yr un gwaith.

Dogfennau cytundebol

Mae cael contract ysgrifenedig, sy'n nodi natur y berthynas rhwng y fferm/y ffermwr a'r unigolyn, yn gallu cadarnhau a yw'r partion wedi bwriadu i'r unigolyn fod yn weithiwr amaethyddol, yn gontractwr hunangyflogedig, neu'n wirfoddolwr.

Er enghraifft, bydd contract gydag unigolyn sy'n nodi oriau a lle gwaith, goruchwyliaeth, cyflog, hyd cyflogaeth ac sy'n atal yr unigolyn rhag gweithio mewn man arall, yn dangos perthynas cyflogwr/gweithiwr amaethyddol. Ar y llaw arall, bydd contract ar gyfer cyfnod neu dasg benodol, sy'n caniatáu penodi dirprwy neu is-gontractwr, lle mae'r taliad yn cael ei roi ar ddiwedd y dasg neu'r cyfnod, a'i dalu yn ôl anfoneb ac yn gwneud yr unigolyn yn atebol am unrhyw golledion yn deillio o fethiant i gwblhau'r gwaith yn dangos perthynas cleient/is-gontractwr hunangyflogedig.

Mae'n bwysig nodi, fodd bynnag, y bydd llysoedd, wrth bennu statws cyflogaeth unigolion, yn edrych y tu hwnt i'r hyn y mae'r dogfennau cytundebol yn ei ddweud (h.y. i weld beth sy'n digwydd yn ymarferol go iawn) er mwyn canfod realiti'r berthynas. Felly, ni fydd datgan yn syml y bwriedir i unigolyn fod yn hunangyflogedig mewn contract yn pennu ei statws cyflogaeth o reidrwydd - bydd hyn yn dibynnu ar beth yn union sy'n digwydd yn ymarferol.

Rhwymedigaethau wrth Gofrestru'n Awtomatig ar gyfer Pensiwn

Mae'n ofynnol i bob cyflogwr yn y DU gofrestru gweithwyr cymwys yn awtomatig mewn cynllun pensiwn a gwneud y cyfraniadau gofynnol gorfodol. Bydd gweithiwr cymwys yn unigolyn sydd:

- Yn gweithio o dan gontract. Mae hyn yn cynnwys gweithwyr amaethyddol parhaol a thros dro, gweithwyr asiantaeth a phrentisiaid;
- Yn 22 oed o leiaf ond heb gyrraedd oedran pensiwn y wladwriaeth; ac
- Yn ennill mwy na'r trothwy enillion o £10,000 y flwyddyn (yn 2018/19)

Rhestr Wirio Statws Cyflogaeth

Nodir isod nodweddion allweddol:

- Perthynas cyflogwr/gweithiwr amaethyddol (**colofn chwith**); a
- Trefniant rhwng fferm/ffermwr ac is-gontractwr hunangyflogedig (**colofn dde**).

Gallwch ddefnyddio'r rhestr wirio i helpu i benderfynu a yw unigolyn yn weithiwr amaethyddol (ac felly'n destun darpariaethau'r Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol) neu'n unigolyn hunangyflogedig nad yw'n destun y darpariaethau.

Nid oes un nodwedd benodol yn penderfynu statws cyflogaeth yr unigolyn. Bydd angen i chi edrych ar y berthynas yn ei chyfanrwydd. Er enghraifft, efallai y byddwch yn gallu ticio blychau yn y golofn gweithiwr amaethyddol a'r golofn hunangyflogedig. Os ydych, fodd bynnag, yn ticio'r rhan fwyaf o flychau yn y golofn gweithiwr amaethyddol mae'n debygol bod yr unigolyn yn weithiwr amaethyddol ac felly'n destun y Gorchymyn Cyflogau Amaethyddol.

Canllaw yn unig yw'r rhestr wirio hon, dylid ceisio cyngor cyfreithiol proffesiynol mewn perthynas ag unrhyw fater penodol neu os yw statws cyflogaeth unigolyn yn aneglur.

Gweithiwr amaethyddol	Ticiwch	Hunangyflogedig	Ticiwch
Mae'r fferm/ffermwr wedi cynnig y gwaith unigol ac mae'r unigolyn wedi derbyn y cynnig hwnnw (h.y. mae yna gontract neu gytundeb, boed yn ddatganedig neu'n ymhlyg, ar lafar neu'n ysgrifenedig y bydd yr unigolyn yn gweithio i'r fferm/ffermwr).		Mae'r unigolyn yn ymrwymo am gyfnod penodol i gyflawni tasg neu brosiect arbennig.	
Mae'n ofynnol i'r unigolyn ddarparu ei wasanaethau yn bersonol (h.y. ni all anfon rhywun yn ei le)		Nid yw'n ofynnol i'r unigolyn gyflawni'r gwasanaethau yn bersonol a gall anfon rhywun arall yn ei le heb gymeradwyaeth ymlaen llaw gan y fferm/ffermwr.	
Gall yr unigolyn anfon rhywun yn ei le ond mae'n rhaid i'r fferm/ffermwr ei gymeradwyo ymlaen llaw a dim ond mewn sefyllfaoedd penodol y gellir gwneud hynny e.e. nid yw'r unigolyn yn gallu gweithio oherwydd salwch.			

<p>Mae'r fferm/ffermwr yn rheoli'r hyn y mae'r unigolyn yn ei wneud, sut mae'n gwneud hynny a phryd.</p>		<p>Mae gan yr unigolyn y gallu i benderfynu pryd a sut mae'n gweithio ac nid yw'n cael ei oruchwylio'n uniongyrchol gan y fferm/ffermwr.</p>	
<p>Ni all yr unigolyn weithio i unrhyw un arall heb gymeradwyaeth y fferm/ffermwr.</p>		<p>Mae'r unigolyn yn rhydd i ddarparu ei wasanaethau i bwy bynnag a ddewisa heb weithredu'n gyfan gwbl ar gyfer un fferm/ffermwr.</p>	
<p>Telir swm penodol i'r unigolyn ar ddyddiad talu rheolaidd (h.y. wythnosol/misol) ac nid yw'r taliad o reidrwydd yn gysylltiedig â chwblhau tasg benodol.</p>		<p>Caiff yr unigolyn ei dalu ar ôl cwblhau tasg benodol. Nid yw'n derbyn ac nid oes ganddo hawl i gael buddion ychwanegol (e.e. gwyliau â thâl a thâl salwch) ac fel arfer ni fydd yn cael tâl goramser.</p>	
		<p>Bydd yr unigolyn yn gyfrifol am unrhyw golledion sy'n codi o'i waith. Efallai y bydd gofyn iddo gywiro unrhyw waith anfodddhaol yn ei amser ei hun ac ar ei gost ei hun.</p>	
<p>Mae'r fferm/ffermwr yn darparu'r cyfleusterau a/neu'r offer sydd eu hangen ar yr unigolyn i wneud ei waith.</p>		<p>Mae'r unigolyn yn darparu ei offer a'i ddeunyddiau ei hun er mwyn cyflawni'r gwasanaethau.</p>	
<p>Nid yw'r unigolyn yn gyfrifol am dalu treth incwm a chyfraniadau Yswiriant Gwladol ar ei enillion, mae'r fferm/ffermwr yn cymryd y cyfrifoldeb hwn.</p>		<p>Mae'r unigolyn yn gyfrifol am dalu ei dreth incwm ei hun a chyfraniadau Yswiriant Gwladol ar ei enillion ac mae'n gyfrifol am gofrestru ar gyfer TAW os yw lefel ei gyflenwadau yn uwch na'r terfyn cofrestru perthnasol.</p>	

Atodiad 1

Gweithiwr Cyflogedig

Mae Deddf Hawliau Cyflogaeth 1996 yn diffinio gweithiwr cyflogedig fel:

"an individual who has entered into or works under (or, where the employment has ceased, worked under) a contract of employment"¹.

Mae contract cyflogaeth yn golygu:

"a contract of service or apprenticeship, whether express or implied, and (if it is express) whether oral or in writing"².

Bydd gweithiwr cyflogedig, felly, yn gweithio yn ôl telerau ei contract cyflogaeth (e.e. mewn perthynas â'r oriau a'r diwrnodau gwaith). O dan y contract hwnnw bydd yn rhaid iddo wneud y gwaith yn bersonol. Mae gan weithiwr cyflogedig hawl i gael datganiad ysgrifenedig o'i gyflogaeth³ gan nodi manylion sylfaenol ei gyflogaeth e.e. cyflog, lle gwaith, oriau gwaith a rhybudd.

Mae gan weithwyr cyflogedig hawl i ystod eang o hawliau cyflogaeth, gan gynnwys pob un y mae gan weithiwr hawl iddo.

Mae enghreifftiau hawliau gweithwyr cyflogedig yn cynnwys:

- datganiad cyflogaeth ysgrifenedig
- slip cyflog wedi'i nodi fesul eitem
- yr Isafswm Cyflog Cenedlaethol
- tâl gwyliau, tâl mamolaeth a thadolaeth ac ati.
- yr hawl i ofyn am oriau gwaith hyblyg
- yr hawl i beidio â bod yn destun achos o wahaniaethu.

Gweithiwr

Mae Deddf Hawliau Cyflogaeth 1996 yn diffinio gweithiwr fel:

"an individual who has entered into or works under (or, where the employment has ceased, worked under):

(a) a contract of employment, or

¹ adran 230(1)

² adran 230(2)

³ Adran 1 o Ddeddf Hawliau Cyflogaeth 1996

(b) any other contract, whether express or implied and (if it is express) whether oral or in writing, whereby the individual undertakes to do or perform personally any work or services for another party to the contract whose status is not by virtue of the contract that of a client or customer of any profession or business undertaking carried on by the individual"⁴.

Bydd gweithiwr, felly, yn gweithio yn ôl telerau ei gontract cyflogaeth/contract ar gyfer gwasanaethau, er na fydd y telerau hyn, o bosibl, yn cael eu pennu fel y rhai yng nghontract cyflogaeth y gweithiwr cyflogedig (er enghraifft, efallai na fydd oriau a diwrnodau o waith yn cael eu pennu).

Yn gyffredinol, bydd yn rhaid i weithiwr wneud y gwaith yn bersonol, ond efallai y bydd gan rai gweithwyr hawl gyfyngedig i anfon rhywun arall i wneud y gwaith yn lle hynny, megis dirprwy neu is-gontractwr.

Gallai gweithwyr gynnwys:

- gwaith achlysurol
- gweithwyr asiantaeth
- gwaith llawrydd
- gwaith tymhorol
- gwaith dim oriau

Mae gan weithwyr hawl i rai hawliau cyflogaeth gan gynnwys:

- yr Isafswm Cyflog cenedlaethol
- tâl gwyliau
- amddiffyniad rhag gwahaniaethu anghyfreithlon
- yr hawl i beidio â chael eu trin yn llai ffafriol os ydynt yn gweithio'n rhan-amser

⁴ adran 230(3)